

ECONOMICUS

TÜRKİYE EKONOMİSİ ULUSLARARASI İKTİSAT BÜYÜME VE KALKINMA İKTİSADİ DOKTRİNLER TARİHİ

Müfettişlik

Uzmanlık

Denetmenlik

Banka Sınavları

Kontrolörlük

Kaymakamlık

Hâkimlik

Konu Anlatımlı

Örnekler

Yorumlar

Uyarılar

Pratik Bilgiler

Özgün Sorular ve Açıklamaları

Çıkmış Sorular ve Açıklamaları

Arti-Yapay Zekâ Asistan

Dijital Öğrenme Ayak İzi

Hibrit Kitap Teknolojisi

Hibrit kitaba erişebilmek için QR kodu okutunuz.

SELMA BALABAN LEVENT

PEGEM AKADEMİ

Selma Balaban Levent

**ECONOMICUS TÜRKİYE EKONOMİSİ, ULUSLARARASI İKTİSAT
BÜYÜME VE KALKINMA, İKTİSADİ DOKTRİNLER TARİHİ**

ISBN 978-625-6810-43-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten uluslararası akademik bir yayınevidir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan WorldCat ve ayrıca Türkiye'de kurulan Turcademy.com tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

"Bu kitapta yer alan geçmiş yıllarda ÖSYM'nin yapmış olduğu sınavlardaki **ÇIKMIŞ SORULAR**'ın her hakkı ÖSYM'ye aittir. Hangi amaçla olursa olsun, tamamının veya bir kısmının kopya edilmesi, fotoğraflarının çekilmesi, herhangi bir yolla çoğaltılması ya da kullanılması, yayımlanması ÖSYM'nin yazılı izni olmadan yapılamaz. **Pegem Akademi Yayıncılık telif ücreti ödeyerek bu izni almıştır.**"

14. Baskı: Eylül 2023, Ankara

Yayın-Proje: Nilay Balin
Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Shira Ticaret Merkezi, Macun Mahallesi 204 Cad.
No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Değerli adaylar;

Elinizdeki bu kitap, KPSS Alan Bilgisi sınavı ve diğer kurum sınavlarına yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitabın kapsamı, daha önceki sınavlarda sorulmuş olan soruların içeriği ve öğrencinin toplam iş yükü gözetilerek oluşturulmuştur. Konu anlatımı kısa tutulmaya çalışılmış; soru çözümleri, öğrencilerimizin ihtiyacı düşünülerek biraz daha ayrıntılandırılmıştır.

Bu kitap oluşturulurken bütün literatür taranmış, bilgiler konu bütünlüğünü sağlayacak bir biçimde, daha önceden sorulmuş ve sorulabilecek sorular gözetilerek bir araya getirilmiştir. Kitaba ilişkin sorularınızı pegem@pegem.net adresine e-posta yoluyla ya da 0538 594 92 40 numarasına WhatsApp üzerinden iletmeniz yeterli olacaktır.

Bu yayının hazırlanmasında manevi desteklerini hep hissettiğim değerli babam Resul Balaban'a ve annem Veciha Balaban'a sonsuz teşekkür ederim.

Selma BALABAN LEVENT

Kitabın baskı tarihinden sonra gerçekleşen değişikliklere aşağıda yer alan kodu okutarak ulaşabilirsiniz.

TÜRKİYE'DE İLK DEFA TÜM KİTAPLAR YANINDA; CEPTE, TABLETTE VE MASANDA

Hibrit kitaplarda kullanıcılar;

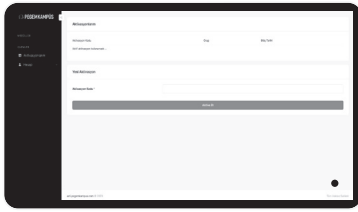

- 1 Kitabın dijital formatına erişim sağlayabilir.
- 2 Video derslere erişim sağlayabilir.

Detaylı anlatım için
QR kodu okutunuz.

Pegem Kampüs web sitesi üzerinden hibrit kitabınıza erişebilmek için aşağıdaki adımları takip ediniz:

1. Adım Üyelik

Mevcut tarayıcınızın adres çubuğuna arti.pegemkampus.com yazarak web sitemiz üzerinden etkileşimli ve yapay zekâ destekli hibrit kitaba erişim sağlayabilirsiniz.

Üyelik bilgileriniz ile giriş yaptıktan sonra sol menüde yer alan "Aktivasyonlarım" sekmesine girerek kodunuzu aktif edebilirsiniz.

2. Adım Aktivasyon

3. Adım Ürünlerim

Aktivasyon işleminizi tamamladıktan sonra menüde aktif hâle gelen "Hibrit Kitap" sekmesine tıklayarak içeriklere ulaşabilirsiniz.

**Aktivasyon kodu kitabınızın ilk sayfasında yer almaktadır.
Aktivasyon kodu ile aktif ettiğiniz hibrit kitaba erişim 31.08.2024 tarihine kadar geçerlidir.
İçerikler Ekim ayı içerisinde yayında olacaktır.**

Pegem Kampüs İletişim Hattı
0312 418 51 55

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM

Türkiye Ekonomisi

TÜRKİYE EKONOMİSİ.....	3
TEST-1 ÇALIŞMA SORULARI.....	67
TEST-2 KURUM SORULARI.....	75
TEST KURUM SORULARI ÇÖZÜMLERİ.....	116

2. BÖLÜM

Uluslararası İktisat

ULUSLARARASI İKTİSAT.....	167
TEST-1 KURUM SORULARI.....	238
TEST-1 KURUM SORULARI ÇÖZÜMLERİ.....	260

3. BÖLÜM

Kalkınma İktisadı ve İktisadi Büyüme

KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADİ BÜYÜME.....	295
TEST-1 KURUM SORULARI.....	348
TEST-1 KURUM SORULARI ÇÖZÜMLERİ.....	359
TEST-2 SORULAR.....	373
TEST-2 ÇÖZÜMLERİ.....	383

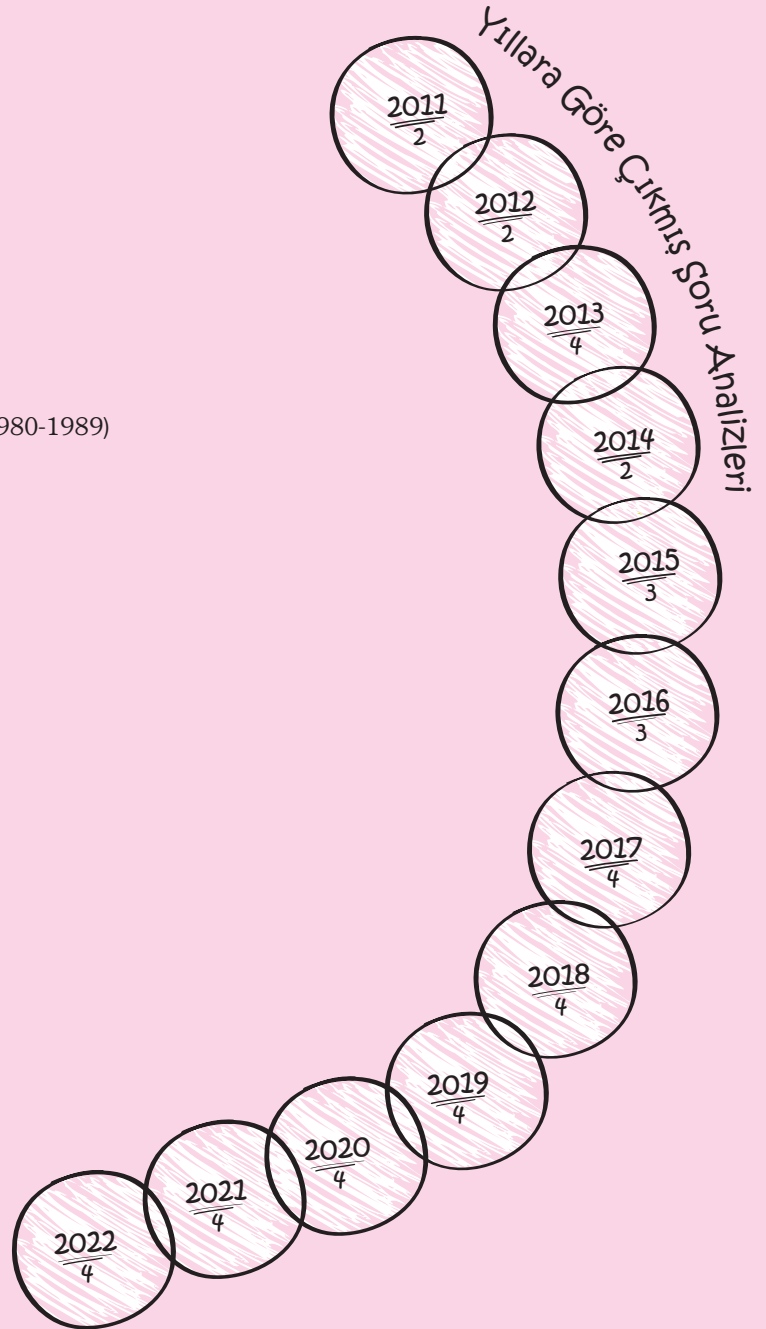
4. BÖLÜM

İktisadi Doktrinler Tarihi

İKTİSADİ DOKTRİNLER TARİHİ.....	395
TEST-1 KURUM SORULARI.....	425
TEST-1 KURUM SORULARI ÇÖZÜMLERİ.....	438
KAYNAKÇA.....	457

TÜRKİYE EKONOMİSİ

- OSMANLI EKONOMİSİ
- CUMHURİYET DÖNEMİ
- DEVLETÇİ DÖNEM (1930-1939)
- SAVAŞ EKONOMİSİ DÖNEMİ (1940-1945)
- ÇOK PARTİLİ DÖNEM (1946-1960)
- PLANLI KALKINMA DÖNEMİ (1960-1980)
- İHRACATA DAYALI BÜYÜME DÖNEMİ (1980-1989)
- 1990'LI YILLAR (DIŞ FİNANSAL SERBESTLİK DÖNEMİ)
- 2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE
- TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ
- TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ (1959 - 2010)

“Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar uzun süreli olamaz.”

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi Konuşması

Efendiler;

Bu fi'len vaki olmuştur. Sulh denilen şeyin temini için ecnebilerin bu hakikati itiraf etmemekteki tereddütlerine mantıklı mana vermek mümkün değildir. Çok şayan-ı arzudur ki, pek yakın bir zamanda onlar da bu hakikati itiraf ederler ve bütün cihan-ı medeniyetin pek büyük hahiş ve tahassürle itizar ettiği sulhun in'ikadına mani olmak mes'uliyetinden ictinab ederler. Şimdiden esbab-ı hayatiyetimizi temine başlamış bulunuyoruz. Ve bittabi hal-i sulhun in'ikadında daha büyük inkişafat oluyor. Fakat muvaffak olmak için çok çalışmak lazım olduğunu bilmeliyiz. İktisadiyat, iktisadiyat diyoruz. Fakat arkadaşlar iktisadiyat demek herşey demektir. Yaşamak için, mesut olmak için, mevcudiyet-i insaniye için ne lazımsa bunların kaffesi demektir, ziraat demektir, ticaret demektir, say demektir, herşey demektir. Bütün bu hususta el'an memleket ve milletimizin ne hâlde olduğunu sizler çok güzel bilirsiniz. Tavsif etmek istemeyeceğim. Ancak memleketimizin vüs'ati ve nüfuzumuzun bu vüs'atle ne kadar gayrı mütenasib olduğunda hatırlayınız. Bu vasi ve feyizli toprakları işleyebilmek, işletilebilmek için noksan olan el emeğini behemehal fenni alat ile telafi etmek mecburiyetindeyiz. Memleketimizi bundan başka şömendöferler ile ve üzerinde otomobiller çalışır şoseler ile şebeke hâline getirmek mecburiyetindeyiz. Çünkü garbin ve cihanın vesaiti bunlar oldukça, şömendöferler oldukça, bunlara karşı merkebeler ve kağıt ile ve tabii yollar üzerinde müsabakaya çıkışmanın imkânı yoktur. Memleketimiz ziraat memleketidir. Bu itibarla, halkımızın ekseriyeti çiftçidir, çobandır. Binaenaleyh en büyük kuvveti, kudreti bu sahada gösterebiliriz ve bu sahada mühim müsabaka meydanlarına atılabiliriz. Fakat aynı zamanda sınaatımızı da tezyid ve tevsî etmek mecburiyetindeyiz. Eğer sanat hususunda yine müsamahakar olursak, o hâlde asar-ı sanayiye yine haricin haraç-güzarı oluruz, mahsulat ve mamulatin mübadelatı ve servete inkılabı için ticarete ihtiyacımız vardır. Ticaretimizin agyar elinde kalması memleketimizin servetinden lüzumu kadar istifade edememeği bais olur. Fakat bütün bunlar söylediği kadar basit ve kolay olmayan şeylerdir. Bunda muvaffak olabilmek için hakikaten memleketin ve milletin ihtiyacına mutabık esaslı program üzerinde bütün milletin müttehit ve hemahenk olarak çalışması lazımdır. Hey'et-i aliyeniz bu esasatın en kıymetlilerini inşaallah bulup ortaya koyacaksınız "Arkadaşlar bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi herşey bunun içinde mündemiçtir. Binaenaleyh evlatlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlar bu suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, alem-i ticaret, ziraat ve sınaatte ve bütün bunların faaliyet sahalarında müessir olsunlar, müessir olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar." Binaenaleyh maarif programımız gerek iptidai tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler bu noktai nazara göre olmalıdır. Maarif programlarımız gibi şubat-ı devlet için tasavvur olunacak programlar dahi iktisat programına istinad etmekten kendini kurtaramazlar. Esaslı bir program tesbit etmek, program üzerine bütün milleti hemahenk olarak çalıştırmak lazımdır. Bizim halkımızın menfaatleri yekdiğerinden ayrılır sunuf hâlinde değil bilakis mevcudiyetleri ile muhassala-i mesaisi yekdiğerine lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada sami'lerinin çiftçilerdir, sanatkarlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi yekdiğerinin muarızı olabilir. Çiftçinin sanatkara; sanatkarın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, yekdiğerine ve amele muhtaç olduğunu kim inkar edebilir.

Bugün mevcut olan fabrikalarımızda ve daha çok olmasını temenni ettiğimiz fabrikalarımızda kendi işçilerimiz çalışmalıdır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdır. Ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır. Ve hayatın lezzet-i hakikisini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsin. Binaenaleyh programdan bahsolunduğu zaman adeta diyebiliriz ki, bütün halk için bir say misak-ı milisi mahiyetinde olan program etrafında toplanmakta hasıl olacak olan şekl-i siyasi ise alel'ade bir fırka mahiyetinde tasavvur edilmemek lazımgelir ve bade's-sulh vukua gelebilecek böyle şekl-i siyasi-nin şimdiye kadar olduğu gibi milletin azim ve imanıyla ve vahdet ve tesanüdün birbirine müzahir olmasıyla muvaffak olacağı hakkındaki kanaatim kavidir ve tamdır.

Efendiler;

Hey'et-i aliyeniz bugün akdedmiş olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok mühimdir. Çok tarihidir. Nasıl ki, Erzurum Kongresi felaket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak hususunda Misak-ı Millînin ve Taşkilat'ı Esasiye Kanununun ilk temel taşlarını tedarik hususunda amel olmuş, müessir olmuş, müteşebbis olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, tarih-i millîmizde en kıymetli ve yüksek hatırayı ihraz etmiş ise, kongreniz dahi milletin ve memleketin hayat ve halas-ı hakikisini temine medar olacak düsturun temel taşlarını ve esaslarını ihraz edip ortaya koymak suretiyle tarihte büyük namı ve çok kıymetli bir hatırayı ihraz edecektir. (Alkışlar) Bu kadar kıymetli ve tarihi kongrenizi küşad etmek şerefini bana bahsettiğinizden dolayı hassaten arz-ı teşekkürat ederim. (Alkışlar)(Estağfurullah sesleri) Ve böyle bir kongreyi akdeden sizlersiniz. Bundan dolayı sizi şayan-ı tebrik görür ve tebrik ederim. (Teşekkür ederiz sesleri) Kongre küşad edilmiştir efendim.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ

OSMANLI EKONOMİSİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda hakim olan üretim tarzı "vergisel üretim tarzı" olup toprakların mülkiyeti **devlete** aittir. **Dirlik** adı verilen devlet arazileri, bürokratların yıllık gelirlerine göre **has**, **zeamet** ve **tımar** olarak sınıflandırılmıştır.

- **Has:** Yıllık geliri 100 bin akçeden fazla olan bürokratların maaşı karşılığı
- **Zeamet:** Yıllık geliri 20 bin ile 100 bin akçe arasında olan bürokratların maaşı karşılığı
- **Tımar:** Yıllık geliri 20 bin akçeden az olan bürokratların maaşı karşılığı verilen topraklardır.

Dirlik gelirini toplayan kişiler, yani **sahib-i arzlar**; topladıkları vergiler karşılığı silahlı asker (cebeli) yetiştirip devlet emredince bu askerlerle savaşa katılmıştır.

- ✓ Mir-i arazi rejimi 1550'den itibaren bozulmaya başlamıştır. Nedenleri;
 - Avrupa devletlerinin ekonomik anlamda özgürleşmesi
 - Avrupa devletlerinde askeri teknolojinin gelişmesi
 - Osmanlı topraklarının çok genişlemiş olması

Tımar sistemi işlevini yitirince **iltizam** sistemine geçilmiştir; sahib-i arz tarafından toplanan vergiler **mültezimler** tarafından toplanmaya başlanmıştır.

1858 yılında ilk ayrıntılı **arazi kanunnamesi** çıkarılmış ve bu kanunnameye göre topraklar beş gruba ayrılmıştır.

- Mülk topraklar
- Mir-i topraklar
- Vakıf topraklar
- Metruk topraklar
- Ölü topraklar

OSMANLI DEVLETİNDE SANAYİ

Tarıma dayalı ekonomiye sahip Osmanlı Devleti'nde sanayi sektöründe yaşanan gecikmeli gelişmeler başarıya ulaşamamıştır. Osmanlı Devleti'nde sanayileşme fikri **II. Meşrutiyet'ten sonra** çoğalmıştır. 1913 yılında İttihat ve Terakki Hükûmeti, sanayileşmeyi teşvik etmek amacıyla **Teşvik-i Sanayi Kanunu**'nu yürürlüğe koymuştur.

HOCA NOTU

Mültezim, devlet adına vergi toplama yetkisini ihale yoluyla alan kişidir.

★ ★ ★ ★ ★

Muhasıl; vergi toplama yetkisinin devlet memurlarına verilmesidir.

HOCA NOTU

Osmanlı sanayinde sermayedar sıralaması **Yahudiler - Ermeniler - Rumlar - Türkler** şeklindedir.

1844 yılında **Tahsis-i Ayar Kararnamesi** ile tağsişe son verilmiş, çıkarılan yeni altın ve gümüşlerle çift madenli para sistemine geçilmiştir.

HOCA NOTU

1852 tarihinde kurulan **Murabaha Nizamnamesi** faiz oranlarını sınırlamayı amaçlamıştır.

Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında verilecek teşvikler:

- Fabrikaların kurulması için gerekli 5 dönüm kadar arazi bedava verilecek
- Fabrikaların kurulduğu arazi ve fabrika tesisatı emlak ve temettü vergilerinden ve belediye harç ve resimlerinden muaf tutulacak
- Fabrikaların tesisi ve genişletilmesi için gerekli malzeme ülkede yeterince üretilinceye kadar gümrük resminden muaf tutulacak
- Fabrikaların imalatta kullanacağı hammaddeler, yerlisi yoksa gümrük resminden muaf tutulacak
- Fabrikaların dışarıya yapacağı satışlardan gümrük resmi alınmayacak
- Hükûmet kendi ihtiyacı için mümkün olduğunca yerli mamülleri tercih edecek

OSMANLI DEVLETİNDE BÜTÇE, PARA, BANKA**Bütçe**

- ✓ **1855 Bütçe Nizamnamesi**; Osmanlı'da bütçe ile ilgili ilk düzenlemeler burada yapılmıştır. Nizamnamede bütçe yerine "Muvazene Defteri" deyimi kullanılmıştır.
- ✓ **1863-1864 Bütçesi**, Batılı anlamda ilk bütçedir.
- ✓ Osmanlı'da ilk defa klasik bütçe kavramı **1876 Anayasası'nda** yer almıştır.
- ✓ **1880 Yılı Bütçesi**, modern anlamdaki ilk bütçedir.

Para

- ✓ 1326 yılında ilk Osmanlı parası "**Akçe**", 1477 yılında ise ilk altın sikke olan "**Sultani**" bastırılmıştır.
- ✓ 1840'ta **Kaime** denilen ilk kağıt para çıkarılmıştır.
- ✓ 1863'te **Bank-ı Osman-ı Şahane**'ye para basma yetkisi verilmiştir.
- ✓ 1879'da **Para Reformu** ile kaimeler dolaşımdan kaldırılmış ve çift maden para sisteminden tek madeni para sistemine geçilmiştir.
- ✓ 1914'te **Birinci Dünya Savaşı** sırasında kaime yeniden çıkarılmıştır.
- ✓ 1916'da **Tevhid-i Meskukat Kanunu** ile yeni para reformu uygulanmıştır.

Banka

- ✓ **1847 yılında kurulan İstanbul Bankası**; gerçek anlamda ilk bankadır.
- ✓ **1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası**; modern anlamda ilk ticaret bankası olup sermayesi İngilizlere aittir.
- ✓ **1863 yılında kurulan Memleket Sandıkları**; ilk ulusal sermayeli banka olup Mithat Paşa tarafından kurulmuştur.
- ✓ **1883'te kurulan Menafi Sandıkları**; tasarruf toplama amacıyla kurulmuştur.
- ✓ Mithat Paşa tarafından kurulan **Memleket Sandıkları** ve **Menafi Sandıkları** **1888'de** yine Mithat Paşa tarafından kurulan **Ziraat Bankası** ile birleştirilmiştir.
- ✓ **Ziraat Bankası**, Osmanlı'dan günümüze gelen en köklü kuruluşlardan birisidir.

Bankanın görevleri şu şekildedir:

- ✓ Faiz karşılığında tevdiat kabul etmek
- ✓ Ziraat'e ilişkin sarraflık ve aracılık işleri yapmak
- ✓ Satılması mümkün olan gayrimenkul rehini ve kuvvetli kefalet karşılığında çiftçiye kredi vermek

OSMANLI DEVLETİ'NDE DIŞ TİCARET

Osmanlı ekonomisinin temel mantığı sermaye biriktirmek değil, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için üretmek ve devleti ayakta tutan **vergileri** sağlayabilmektir. 16. ve 18. yy Osmanlı ekonomisinde ithalatı destekleyen ve mal kıtlığı oluşturmamak amacıyla ihracatı denetleyen bir yapı hakimdir.

1838 yılında İngiltere ile imzalanan **Balta Limanı Serbest Ticaret Anlaşması** ile; Osmanlı Devleti dışarıya karşı gümrük duvarını indirerek yabancı tacirlere ayrıcalık tanımıştır. Sanayi adına büyük kriz yaratan bu anlaşma, tarım ürünlerinin işlenmeden ham madde halinde satılmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti bu anlaşma ile iç pazarı önce **İngilizlere**;

- İngilizlerden mal alımı ve nakli için belge istenilmeyecek
- İngilizler iç ticarete yerli tacirlerden fazla vergi vermeyecek
- Yabancı mallar boğazdan serbestçe geçecek

daha sonra da tüm yabancılara açmıştır.

Anlaşmayla artan dış ticaret hacmi aynı zamanda, dış ticaret açıklarını da arttırmıştır. Dış ticarete kapitülasyon rejimini uygulayan devlet; dış ticaret açığını borçlarla finanse etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin **ihracatında** dokuma, tiftik, yün, kösele, tuz ve şarap; **ithalata** ise demir-çelik ürünleri önemli bir yer tutmuştur. **1850 yılında yabancılara demiryolu yapımı hakkı** verilmiş, **1856 Islahat Fermanı** ile yabancı sermaye yatırımlarına izin verilmiş, **1867 Nizamnamesi** ile yabancılara toprak satın alma hakkı tanınmıştır. 1873-1914 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı düşük, dış ticaret açığı yüksektir.

OSMANLI DEVLETİ'NDE DIŞ BORÇLANMA VE SON DÖNEM

1838 Ticaret Anlaşması ile ekonomik bağımsızlığını kaybeden Osmanlı Devleti **ilk dış borcu 1854 yılında almıştır**. 1854 yılında alınan ilk borçtan 20 yıl sonra devlet iflas etmiş ve Osmanlı Devleti 20 Aralık **1881**'de çıkarılan **Muharrem Kararnamesi** ile **moratoryum** ilan etmiştir. 1881 Muharrem Kararnamesi ile **Duyun-u Umumiye İdaresi** (Genel Borç İdaresi) kurularak ülkede toplanan vergilerin Avrupa'ya aktarılması hükme bağlanmıştır. Buna göre; Duyun-u Umumiye İdaresi Osmanlı Bankası'yla iş birliği yaparak tuz ve tütün gelirleri, ham ipek, balıkçılık, alkol üretiminden elde edilen vergiler ile Doğu Rumeli illerinin yıllık vergilerinin Avrupa'ya aktarılmasına karar vermiştir. Osmanlı Devleti'nin borçlandığı ülkeler sırasıyla;

- Fransa,
- Almanya,
- İngiltere'dir.

Kırım Savaşı dolayısıyla **1854'te** başlayan dış borçlar 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından **1933** yılında ödenmeye başlanıp **1954** yılı itibarıyla tamamen bitirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ticaret yaptığı ülkeler arasında öncelikle **İngiltere, Fransa, Avusturya - Macaristan** yer alırken daha sonraları ise **Almanya** ve **İtalya** yer almıştır.

HOCA NOTU

Duyun-u Umumiye İdaresi yedi kişilik bir konseyden oluşmaktadır. Bu konseyde yer alan ülkeler:

- İngiltere
- Fransa
- Avusturya
- Hollanda
- Almanya
- İtalya
- Osmanlı'dır.

LİBERAL DÖNEM (1923 - 1929)

17 Şubat 1923 Türkiye İzmir İktisat Kongresi

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan olumsuz gelişmeler şu şekilde özetlenebilir.

- ✓ Balkan ve Birinci Dünya Savaşları
- ✓ Sanayi ve Finans Sektörünün yabancı sermayeli olması
- ✓ Üretimin tarıma dayalı olması
- ✓ Kapütülasyonlar
- ✓ Vergilerin olumsuz etkisi

Mustafa Kemal'in açılış konuşması;

"Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler kalıcı olmaz, az zamanda söner. Bu nedenle en kuvvetli, en parlak zaferlerimizin daha temin edebileceği faydalı sonuçları temin etmek için iktisadiyatımızın sağlanması, kuvvetlendirilmesi zorunludur. Yeni Türkiye'mizi layık olduğu mertebeye çıkarmak için vakit geçirmeden **iktisadiyatımıza önem vermek zorundayız. Zamanımız tamamen iktisat devridir.**"

Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi temelde;

- ✓ Ekonomik kalkınma için ortak amaçlar belirleme ve bu amaçları gerçekleştirecek yöntemleri araştırma,
- ✓ **Sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi** gruplarının kendilerine özgü sorun ve isteklerini belirleme,
- ✓ Yabancı sermaye çevrelerine ekonominin gelecekte alacağı biçimi açıklayarak iç ve dış sermaye kesimlerine güvence verme isteği amacına dayanır.

Kongrede alınan kararlar

- ✓ Demiryolu inşaatı programa bağlanmalı
- ✓ İşçilerin durumu düzeltilmeli
- ✓ Teknik eğitim geliştirilmeli
- ✓ Yerli üretim teşvik edilmeli
- ✓ Tekelciliğe izin verilmemeli
- ✓ Kanunlara uyma şartıyla yabancı sermayeye izin verilmeli
- ✓ Özel girişime kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulmalı

Kongreye katılan grupların önerileri ile ilgili kararlar

Türkiye (İzmir) İktisat Kongresine **sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi grubunu** temsilen 1135 delege katılmıştır. Bu dört grup arasında kongreye en hazırlıklı biçimde katılanlar **tüccar** kesimi olmuştur.

HOCA NOTU

Kongrede alınan en önemli karar **ekonomik bağımsızlığı** sağlamaktır.

Tablo 1: Kongreye Katılan Gruplar ve Talepleri

SANAYİCİ	TÜCCAR	ÇİFTÇİ	İŞÇİ
<ul style="list-style-type: none"> Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi Gümrük tarifeleri arttırılarak sanayinin dış rekabete karşı korunması Sanayi Bankasının kurulması Ucuz kredi olanaklarının arttırılması Sanayi odalarının kurulması Yerli malının kullanımının yaygınlaştırılması Teknik okulların açılması ve sanayi eğitimine önem verilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Bankasının kurulması Ticaret odalarının, gümrük, kambiyo işlerinin düzene sokulması Gelir vergisinin yeniden düzenlenmesi Yabancı sermayeye ayrıcalık tanınmaması Tekelci eğilimlerin engellenmesi Ulaştırma-haberleşme ile ilgili işlemlere kolaylık tanınması Cuma günlerinin herkes için resmi tatil olması Madenler ve ormanlarla ilgili yasaların, deniz ticaretinin düzenlenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Aşar vergisinin kaldırılması Reji idaresinin kaldırılması Tarımsal kredi olanaklarının arttırılması Kurulan kooperatiflerin faaliyete geçirilmesi Ziraat Bankası kanununda değişiklik yapılması Tarımsal eğitimin geliştirilmesi Tütün ekimi ve ticaretinin serbestleştirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Amele terimi yerine işçi denmesi Sendikal hakların tanınması İstirahat müddeti hariç olmak üzere çalışma süresinin sekiz saat olarak kabulü Kadın işçilere doğum izni hakkı tanınması Asgari ücret uygulaması Haftalık ve yıllık izin uygulaması İş kazalarına uğrayanların hayatlarının işverenler ve kurumlarca güvence altına alınması 1 Mayıs gününün işçi bayramı olarak kutlanması Çalışma şartlarının iyileştirilmesi Çocuk işçi yaşınının 12 ile sınırlandırılması

Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi kararları doğrultusunda serbest piyasa şartlarında sanayileşme politikası izlemekte ve gerekli görülen alanlarda yatırım yapmaktadır.

24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması

Bu anlaşmayla Türkiye'nin **bağımsız ve eşit bir devlet** olarak uluslararası topluma kabul edilmesi sağlanmış ve Lozan ile Misak-ı Millî hedeflerine büyük ölçüde ulaşılmıştır.

İmzalanan Ticaret Sözleşmesi ile Türkiye'nin gümrük tarifelerini **beş yıl** süre ile değiştirmemesi öngörülmüştür.

Lozan Barış Görüşmelerinde Ekonomiye İlişkin Alınan Kararlar

- **Boğazlar**
- ✓ Üzerinde en çok tartışılan konudur. Boğazların her iki yakası askersizleştirilip geçişi sağlamak için başkanı Türk olan uluslararası bir kurul oluşturulmuştur.

HOCA NOTU

Lozan Barış Görüşmeleri'nde ekonomiye ilişkin alınan kararlar arasında;

- ✓ Musul Sorunu
- ✓ Osmanlı Devleti'nin borçları
- ✓ Nüfus Değişimi
- ✓ Savaş Zararları

yer alır.

- **Kapitülasyonlar**
- ✓ Tamamı kaldırıldı.
- **Nüfus değişimi**
- **Azınlıklar**
- **Savaş tazminatları**
- ✓ İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı nedeniyle istedikleri savaş tazminatından vazgeçtiler.
- **Sınırlar**
- **Adalar**
- **Devlet borçları**

Borçlar Osmanlı'dan ayrılan bütün devletler arasında paylaştırılmıştır. Türkiye'ye düşen kısmı taksitlendirilmiştir.

1929 Buhranı Türkiye'nin borç taksitlerini ödeyememesine ve **1932** yılında **Paris'te** bir anlaşma yapılmasına sebebiyet vermiştir.

Bu anlaşmaya göre;

- ✓ Borç miktarı azaltıldı.
- ✓ Taksitler yeniden düzenlendi.

Osmanlı borçlarının tamamı **1954**'de bitirilmiştir.

1923-29 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler

1923-1930 döneminde

- ✓ Demiryolları millileştirilmiş
- ✓ Reji idaresi devlet tekeline dönüşmüş
- ✓ Kabotaj hakkı tanınmıştır.

1924 yılında alınan **Sayım Vergisi** Osmanlı dönemindeki ağnam vergisine benzerdir. Bu yıldan itibaren ithal ham maddelerin gümrük vergisinden istisnası sağlanmıştır. Dönemin ilk millî bankası olan **İş Bankası** kurularak özel girişimcilerle kredi vermesi sağlanmıştır. Bu yılın önemli gelişmelerinden biri de kooperatifçilik alanında ki **ilk hareketlenme** olarak tanımlayabileceğimiz **İtibar-ı Zirai Birlikleri Kanunu'nun** çıkarılmasıdır.

1925 yılında kurulan **Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın** en önemli görevi; dönemde kurulan sanayi ve madencilik kuruluşlarına kredi imkanı sunmaktır. Bunun yanısıra özel sektör ortaklıklarının; devlete ait işletmelerin özel kesime devrolana dek işletimini üstlenmesi de diğer görevleri arasında yer almaktadır. Ancak banka başarısızlığı nedeniyle kapatılmıştır.

Bu yıl çıkarılan bir kanunla, **şeker fabrikalarının kurulması için teşvikler belirlenmiş**, şeker ithalatı kısıtlanmıştır. Kurulacak şeker fabrikalarına gerekli kredi **İş Bankası** ve **Sanayi ve Maadin Bankası** tarafından verilmiştir.

Yine aynı yıl **Aşar Vergisi** kaldırılmıştır.

1925 Aşar Vergisinin Kaldırılması

Aşar vergisi, Osmanlı döneminde köylülerden ürettikleri tarım ürünlerinin onda biri oranında alınan paydır. **Aşar vergisinin** varlığı Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen liberal ekonomi anlayışıyla çelişmektedir. Özel mülkiyet bilinciyle serbest tarımı da kısıtlamaktadır. Bu nedenle 17 Şubat 1923 yılında yapılan Türkiye (İzmir) İktisat Kongresinde **aşar vergisinin kaldırılması karara bağlanmıştır. 17 Şubat 1925'te kaldırılan aşar vergisi** yerine ürünün pazar ya da yerel fiyatının %8 ile %10'u oranında yeni bir vergi konulmuştur.

HOCA NOTU

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası ilk kamu sermayeli kalkınma bankasıdır.

Aşar vergisinin kaldırılması Cumhuriyet tarihinde köylü lehine alınan en büyük karardır.

1926 yılında, bir önceki dönemde öngörülen teşviklerle **Uşak Şeker Fabrikası** ve **Alpulu Şeker Fabrikası** kurulmuştur.

Yine bu yıl alınan **Kazanç Vergisi** istenilen başarıyı sağlayamadığından 1927 yılında yalnızca şirketlerden alınmaya başlanmıştır.

1927 yılında, Cumhuriyetin ilk yıllarında yürürlükte olan **1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun** kapsamı 1923 İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlarla genişletilerek yeni **Teşvik-i Sanayi Kanunu** çıkarılmıştır.

1927 yılında çıkarılan bu kanunun amacı yerli işletmelerin yabancı rakiplere karşı korunmasının yanı sıra işletmelerin ihtiyaçlarını yurt içinden karşılamaktır.

Bu kanun ile sanayicilere verilen teşvikler;

- ✓ Parasız arazi temini
- ✓ Gümrük muafiyeti
- ✓ Çeşitli vergilerden muafiyet
- ✓ Nakliye ücretlerinde indirim
- ✓ Prim ödeme
- ✓ Bazı girdilerde fiyat indirimi
- ✓ Kamu kuruluşlarına yerli malı kullanma zorunluluğu

Yine aynı yıl sayımlar yapılmıştır (**nüfus-sanayi-tarım**).

1929 yılında ise **Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu** çıkarılarak 191 Kooperatif kurulmuştur. Ayrıca tarım okulları açılarak tarımsal gelişmeye hız kazandırma amaçlanmıştır.

1929 yılı aynı zamanda **gümrük tarifelerinin ilk kez artırıldığı** yıldır.

Aynı yıl ABD'de başlayan ve Türkiye'yi de etkisi altına alan bir kriz yaşanmıştır. Bu kriz **Büyük Buhan** adıyla anılmaktadır.

1929 Büyük Buhan

1929 yılında ABD ekonomisinde uygulanan **daraltıcı para politikaları** ve **toplam talepteki azalma** dünya ekonomisini yakından etkileyerek resesyon sürecine itmiştir.

1929'da **ABD'de borsa kaynaklı** olan bu kriz 1930'lu yıllara gelindiğinde Sovyet Rusya hariç bütün ülkeleri etkisi altına almıştır.

Bu kriz sürecinde Avrupa ülkeleri altın külçe ve altın kambiyo sistemi yerine kağıt para sisteminin uygulanmasını öngörmüşlerdir.

Tarihte "**Kara Perşembe**" olarak da adlandırılan bu krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri;

- ✓ Hem iç hem de dış ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine gelişim göstermesi nedeniyle ihracat gelirlerinin azalması

HÖCA NOTU

İlk tarım sayımı 1927 yılında yapılmıştır.

1927 yılında kurulan İktisad-i Ali Meclisinin amacı, araştırmalar yaparak ekonomik gelişme için kararlar alınmasına yardımcı olmaktır.

HÖCA NOTU

1929 Ekonomik Krizi **stag-nasyon** (durgunluk) krizidir. Aynı zamanda **borsa krizleri-ne** örnek olarak verilebilir.